

Kőrö Veronika

„Ha én lennék a miniszter”

– A II. osztályos középiskolások miniszterképe egy Vácon végzett vizsgálat tükrében –

Itt élünk együtt, ebben a társadalomban: közlekedünk az utcán, hallgatjuk mások beszélgetéseit, néha bekapcsoljuk a televíziót. És kialakul a véleményünk, a kritikánk a társadalomról. Vajon milyen ez tizenöt-tizenhat éves korban?

*„Nincs olyan, aki nálam jobban csinálja!
Hol találkozhatnék Ninccsel?”*

(Graffiti)

A vizsgálat megtervezése és céljai

A Gyermekbarát című folyóirat 1994. június 15-i számában megjelent egy korábban meghirdetett pályázat eredményeinek ismertetése. A pályázatot gyerekeknek, fiataloknak írták ki: készítsenek pályamunkákat „Ha én lennék a miniszterelnök” címmel. Ez lehetett egyszerű fogalmazás, politikusnak szóló levél stb. Igen sokféle munka született: voltak tömörek, szinte csak felsorolást adva a fontosnak tartott dolgokról, de voltak egy-két témát részletesen kifejtő fogalmazások is. Voltak kevesebb odafigyelést mutató írások, és voltak szellemes kerettörténetbe foglaltak (pl.: álmában válik miniszterelnökké a fogalmazás írója). Többen fogalmazták meg azt, hogy semmiféleképpen nem fogadná el ezt a magas tisztséget.

A leggyakrabban megemlített témák, területek, ahol a pályamunkát elkészítők a legfontosabbnak tartják a változtatást, a következők:

1. iskola, oktatási rendszer (a felszereltség javítása, az óraszám csökkentése, új tantárgyak bevezetése, pl.: környezetvédelem, középfokú továbbtanulás lehetővé tétele mindenkinek, több kirándulás stb.);
2. a szegénység problémái (nagycsaládok, nyugdíjasok támogatása, a létbiztonság megteremtése, vakok, hallássérültek, rokkantak segítése stb.);
3. gazdaság (az infláció megfékezése, az árak csökkentése, a bérek emelése, a mezőgazdaság támogatása, privatizáció stb.);
4. közbiztonság (a rendőrség megerősítése, a kábítószer terjedésének megállítás stb.);
5. környezetvédelem;
6. a közlekedés biztonságának növelése;
7. az Országgyűlés munkájának javítása;
8. háborúk elkerülése.

Ez a lista önmagában is sokat elárul a fiatalok politika-, társadalomképeiről, de nem adhat pontos választ a felmerülő kérdésekre. Hiszen nem tudhatjuk, milyen környezetben, kinek az ötletére, esetleg kinek a segítségével készítették el a pályamunkákat. Lehet, hogy otthon írták, lehet, hogy az iskolában vagy egy

baráti társaságban. Nem tudjuk, vajon beszélgettek-e erről korábban a szüleikkel, egymással, kaptak-e ötleteket a tanáraiktól stb.

A témát rendkívül érdekesnek tartottam. Ezért 1995 őszén megterveztem egy méreteiben kisebb, de módszertanilag részletesen kidolgozott szociológiai vizsgálatot: összehasonlító elemzés elkészítését terveztem egy gimnáziumi és egy szakmunkásképzős másodikos osztály fogalmazásai alapján, melynek ezt a címet adtam: „Ha én lennék a miniszter”. Céloom az volt, hogy információkat szerezzek arról, milyennek látják a mai magyar társadalmat, a politikát, a miniszterek munkáját a középiskolások, milyen kritikákat fogalmaznak meg saját vagy esetleg más országokról. Vajon felkelti-e érdeklődésüket a téma, és mennyire mozognak otthonosan a mostanság már igen gyakran használatos kifejezések, fogalmak (privatizáció, munkanélküliség, infláció, demokrácia stb.) területén? Politikai kultúrájuk állt a vizsgálat középpontjában. A Gyermekbarát pályázatának címében még a miniszterelnök megjelölése szerepelt. Én ezt azért változtattam meg, mert vizsgálni akartam a fiatalok miniszterképét is: milyennek látják munkájukat, feladataikat, vajon választanak-e maguknak egy szaktárcát, vagy egyből a miniszterelnöki teendőkre asszociálnak, esetleg csak általánosságban fogalmaznak meg kritikát a politikáról, a társadalomról stb.

A vizsgálatot Vácon végeztem, ebben a kb. 35 000 fős városban. Iskolavárosnak nevezik, mivel igen sokszínű, kiterjedt középiskolai hálózattal rendelkezik. Van egészségügyi, mezőgazdasági, kereskedelmi, közgazdasági szakközépiskola stb. Vácon hét általános iskola található, de a váci középfokú oktatási intézményekben folytatják tanulmányaikat a környékbeli kistelepülések továbbtanuló fiataljai is. Az egyetlen felsőoktatási intézmény a városban a katolikus Hittudományi Főiskola.

Vácon két gimnázium található: az egyik a piarista rendhez tartozik, a másiknak, a Váci Madách Imre Gimnáziumnak hivatalos fenntartója az önkormányzat. Hat párhuzamos másodikos osztálya van, én ezek közül véletlenül választottam ki az egyik osztályt. Ebben az osztályban kb. 50–50%-os a fiúk és a lányok aránya, és egy részük matematika-fizika tagozatos.

A Király Endre Ipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző másodikos szakmunkásképzős osztályaiból szintén véletlenül választottam. Mivel ebben az évfolyamban nincsenek vegyes, fiú-lány osztályok, ezért egy kisebb létszámú, bádogos, illetve villanyszerelő tagozatos fiúosztály és egy nőruha-varró tagozatos lányosztály került a vizsgálatba.

A vizsgálat elvégzésére 1995. november elején került sor. Az osztályfőnöki órán bementem az adott osztályba, bemutatkoztam, a jelenlevő tanulóknak papírt osztottam ki, és megkértem őket, hogy írjanak egy fogalmazást, egy tervezetet, egy levelet stb. „Ha én lennék a miniszter” címmel. A dolgot az szó kimondásától minden esetben tartózkodtam, és még az elején tisztáztam, hogy írásaikat tanáraik nem fogják látni. 45 perc állt rendelkezésükre. Rajtam kívül más felnőtt nem tartózkodott a teremben.

A táblára mindhárom osztályban felírtam a címet, és további instrukcióként csak annyit mondtam, hogy nincsenek jó és rossz válaszok, a gondolataikra, elképzeléseikre vagyok kíváncsi, hogyan jobbítanák-javítanák az országot, illetve az itt élő emberek helyzetét, ha miniszteri hatalom lenne a kezükben. Azt mondtam, valahogy úgy képzeljék el, mint egy szerepjátékot.

Megkértem őket, hogy a születési évüket írják fel a papír egyik sarkába, és egy F vagy egy L betűt, jelezve, hogy fiú vagy lány a fogalmazás alkotója, hiszen a nevüket természetesen nem kértem megjelölni.

A vizsgálatban 15 gimnazista lány, 14 gimnazista fiú, 30 szakmunkásképzős lány és 15 szakmunkásképzős fiú vett részt. 1978 és 1980 között születtek, tehát 15-17 éves fiatalok.

A hipotézisekről

A kiválasztott osztályokat érdemes szociológiai megvilágításban egy kicsit megvizsgálni.

A váci gimnázium nem elit-középiskola. Aki valamilyen magas presztízsű helyre szeretné gyermekét járattatni, befrathatja Budapest egyik erős gimnáziumába, hiszen a mindennapos utazgatás bár fáradságos, de megoldható, ha éppen kollégium nem áll rendelkezésre. Általánosságban elmondható, hogy a váci gimnáziumban továbbtanulók szociológiailag igen sokszínű képet mutatnak. A szülők többsége a középrétegekhez tartozik, egy részük a hagyományos értelemben vett értelmiségi, de sok köztük az egyéb szellemi tevékenységet folytató is, vannak szakmunkások is. És az utóbbi időben megszorodott a különböző kategóriákba nehezen besorolható „vállalkozó” szülő is. A szakmunkásképző iskolába járó fiatalok szülei sokkal egyesebb képet mutatnak. Jelentős többségük segéd- és betanított munkás, illetve szakmunkás. A nyugdíjasok és munkanélküliek aránya hasonló, mint a gimnazisták szülei között.

Az 1995–96-os tanévben használatos osztálynaplókban már nincs külön rovat, ahová az osztályfőnök bejegyezheti a szülők foglalkozását. Ezért én is csak az elmúlt évi naplókban nézhettem utána, s bár az eltelt egy év alatt biztosan történtek változások, valószínűleg nem jelentősek. A vizsgálatban részt vevő három osztály tavalyi naplóját tanulmányozva az volt a legszembetűnőbb, hogy a 45 szakmunkásképzős tanulónál az apa foglalkozása egyetlen egy esetben sem utalt diplomára, s mindössze nyolc esetben érettségire. A vizsgálatban részt vevő 29 gimnazista közül négyenél az apa foglalkozása egyértelműen egyetemi diplomához kötött (egy levéltárosnak még a doktori címet is bejegyezték a naplóba), és legalább 50%-os az érettségizettek aránya köztük. Néhány tanuló édesapja elhunyt, illetve külföldre távozott. A bádogos és villanszerelő tagozatos fiúosztály összetétele azért különleges, mert az iskolán belül a bádogos szak a hierarchia alja felé helyezkedik el, míg a villanszerelés elitszakmának számít. Ezt az érdekességet a véletlen hozta a vizsgálatba, de persze nem vártam tőle jelentős különbségeket a fogalmazásokban, mint például a fiú–lány vagy a gimnázium–szakmunkásképző független változókat bevezetve. Hogy miért? Mert a fiatalok politikáról, társadalomról kialakított képe véleményem szerint elsősorban, bár nem kizárólagosan, a legfontosabb szocializációs ágenstől, a családtól, főként a szülőktől függ. Egy tizennégy-tizenhat éves fiatal már nem számít a legtöbb családban „gyermeknek” abban az értelemben, hogy a szülők, a felnőttek ne beszéljenek előtte, vele a családot érintő „komoly” kérdésekről: az anyagi helyzetről, a szülők munkahelyével kapcsolatos gondokról, nemrégiben született politikai döntések pozitív-negatív hatásairól. Hallják, ha a szülők, rokonok veszekednek, hallják, kiket hibáztatnak a felmerülő problémákért, hallják a dicséreteket, a szidalmakat. És akár elgondolkodnak rajta, akár nem, a szülők véleménye kisebb-nagyobb mértékben az ő véleményük is lesz. Sok tanulmány született már erről a jelenségről, mint például A. Percheron „tel pere, tel fils”-elmélete (1985), melyben kifejti, hogy bár igen nagy különbségek tapasztalhatók a hétköznapi élet, az erkölcs kérdéseiben, de a politika területén nagy hasonlóság, korreláció mutatható ki a gyermek és szüleinek véleménye között.

Mint láttuk, a gimnazisták szüleinek szociológiai összetétele erősen különbözik a szakmunkástanulók szüleiétől. Az előbbieket foglalkozásaiból magasabb iskolai végzettségre, és egyben magasabb társadalmi presztízsrre lehet következtetni. Ezek alapján fogalmaztam meg azt a hipotézist, hogy a gimnazisták nagyobb érdeklődést, nagyobb tájékozottságot fognak mutatni, s több mondanivalójuk lesz az adott tárgykörben. Tőlük vártam formailag rendezettebb, tartalmilag változatosabb, pontosabban kifejtett fogalmazásokat.

A nemek közötti különbségekre is számítottam. Úgy gondoltam, a fiúk inkább találják izgalmasnak ezt a témát, mint a lányok. És persze, valószínűleg igen különbözőek a problémák, amiket érzékelnek. Arra számítottam, a fiúk kevésbé fogják keverni a funkciókat, és a hatalom tagolódásáról is pontosabb képük lesz.

Mielőtt az eredmények elemzésébe belefognék, szeretnék említést tenni a többi szocializációs ágens fontosságáról is. A család után az iskola szocializációs befolyása a legnagyobb a fiatalokra. Úgy véltem, hogy a gimnazisták és szakmunkástanulók véleményei közötti, eredendően a családi háttérből származó különbségeket csak tovább erősíti a középiskolák alapvető mássága, mint ahogy a kortárs közösségek különbözősége is. Erre persze nem nyújt bizonyítékot az általam végzett vizsgálat. De míg a baráti csoportokban, az iskolában (főként a szakmunkásképzőben!) valószínűleg nem túl gyakran kerül szóba politikai téma, addig a médiák által, akarva, akaratlanul fontos információk birtokába juthatnak itthon vagy a Föld legtávolabbi részein történt dolgokról is. Természetesen nem ugyanaz, ha valaki rendszeresen olvas újságot, mindennap meghallgatja a híreket, mintha érdeklődés híján nem figyel oda.

De itt élünk együtt, ebben a társadalomban: közlekedünk az utcán, hallgatjuk mások beszélgetéseit, néha bekapcsoljuk a televíziót. És kialakul a véleményünk, a kritikánk a társadalomról. Vajon milyen ez tizenöt-tizenhat éves korban?

A vizsgálatban résztvevők attitűdjei

A három osztály tanulói igen hasonló attitűdöket mutattak a vizsgálat során. Amikor felkértem őket a részvételre, és megjelöltem a témát, a diákok többsége elkezdett hevesen tiltakozni. Néhányan felugráltak padjaikból, s egymás szavába vágva hangoztatták nemtetszésüket. A tiltakozások kifejezetten a témának szölkak. Azt kérték, hadd írjanak valami másról, más címmel, mert „úgysem tudunk semmit írni erről”. Körülbelül öt perc elteltével azonban elfogadták a megváltoztathatatlant: a témát és a címet. Többször elismételtem, hogy biztosan mindenkinek eszébe fog jutni sok-sok dolog, s ha másként nem megy, készítsenek egy egyszerű felsorolást. Úgy gondoltam, aki végképp nem tud semmit írni, majd beadja üresen a lapját. Egyetlen egy esetben történt meg ez: a szakmunkásképzős lányosztály egyik diákjának nem sikerült egyetlen gondolatot sem összeszednie.

Miután csoportosan és egyenként is megnyugodtak, az osztályok teljesen elcsendesedtek. Mindenki magába merült, vagy legalábbis úgy tett, mintha gondolkozna. Néhányan rögtön írni kezdtek. S ez aztán így ment majdnem a 45 perces óra végéig. Fegyelmezőssel nem volt gondom, mert aki úgy érezte, elkészült, tanulhatott egy következő órára, az óra vége felé, aki akart, már ki is mehetett a folyosóra. Legnehezebb dolgom, mint ahogy kezdetben gondoltam is, a szakmunkásképzős fiúosztályban volt. Viszonylag hamar megértették a feladat lényegét, de láttam, nem tudják, hogyan is fogjanak bele. Aki egyből írni kezdett, azon gúnyolódtak. Mivel aznap ez volt az utolsó órájuk, már nagyon szerettek volna hazamenni, vagy

legalábbis ki az iskolából. Nehézkesen és lassan, de nekik is igen érdekes gondolatokat sikerült megfogalmazniuk.

Nem kérdezősködtek a vizsgálat módszereit és célját illetően. Ha kérdést tettek fel, az a névtelenségre vonatkozott, és arra, ki fogja rajtam kívül kézbe venni, elolvasni írásaikat. Éreztem a kérdés mögötti félelmet: csak a tanároknak meg ne mutassam. A vizsgálat előtt, közben, után hangoztattam, hogy csak bátran írják le gondolataikat. Egy gimnazista fiú, aki nagyon ötletesen, levél formában fogalmazta meg gondolatait, még a nevét is odakanyarította. Volt egy szakmunkásképzős fiú is, aki ráírta a lapra a nevét a következő indoklással: „nincs benne semmi szégyen, ha valaki véleményt kér és ha valaki válaszol rá”.

Majdnem mindenkinek sikerült még csöngetés előtt befejeznie a gondolkodást és az írást. Akinek mégsem, azt természetesen megvártam. Legkésőbb a bádogos, illetve a villanyszerelő tagozatos fiúk láttak munkához, és ők is fejezték be a leghamarabb. Ezzel szoros összefüggésben áll az a tény, hogy ők írták a legrövidebb fogalmazásokat.

A fogalmazások fontosabb jellemzői

Az írások hosszát, külalakját, nyelvezetét illetően igen nagyok a különbségek a három osztály között. A legkevesebbet a szakmunkásképzős fiúk írták. Volt, akinek csak egy mondatot sikerült lejegyeznie, volt, akinek hármát, négyet, ötöt is, de a leghosszabb is csupán hét mondatból állt. Általában egyszerű, rövid mondatokban fogalmazták meg gondolataikat, mégis igen nehéz volt olvasni és megérteni őket, mivel csúnyán írtak, rossz helyesírással, sokszor a szavak teljesen összefolytak. Gyakoriak voltak a zavaros, értelmetlen, pl. állítmány nélküli mondatok. A problémák, amelyeket felvetettek s amelyekre rávilágítottak, igen színesek és sokfélék, de nem kifejtettek. Szinte csak felsorolásszerűen listát adtak az általuk fontosnak tartott dolgokról. Ezekre sokszor csak homályosan utaltak, gyakran indulatosan lázongtak ellenük, konkrét megoldást soha meg nem fogalmazva. A szakmunkásképzős lányok fogalmazásai is hasonlóak voltak: általánosságokat írtak le, de nagyon érdekes témák kerültek szóba a megemlítés szintjén. Tisztábban fejezték ki magukat, de itt is voltak értelmetlen mondatok. Szébben írtak, de ők is igen rossz helyesírással.

Lényegesen többet írtak, mint a fiúosztály tagjai. A többség majdnem betöltötte az A4-es lap egyik oldalát, de akadt olyan is, aki másfél oldalt írt (viszonylag nagy betűkkel). Itt találtam az egyetlen üres lapot.

Mindig nagyon figyeltem arra, hogy ne egymás, hanem a saját gondolataikat írják a fiatalok, hogy ne szülessenek azonos fogalmazások. Ez majdnem sikerült is, hiszen egyikük sem örült annak, ha osztálytársa beleolvassott írásába. Csak a gimnazistáknál fordult elő az, hogy hárman-négyen közösen megvitattak egy felmerülő témát, s aztán ki-ki a maga szája íze szerint fogalmazta meg.

Néhány szakmunkásképzős lány írásában azonban mégis találkoztam egy szóról szóra egyező mondattal, ez a következőképpen hangzott: „A fizetéseket az árákhoz viszonyítanám.” Ezzel kapcsolatosan még igen érdekes az, hogy ez a bizonyos mondat minden esetben a fogalmazás legelső mondataként szerepelt, de nem volt kiindulópont, a fogalmazás második mondata már egész más témát ragadott meg.

Minőségileg és mennyiségileg a legtöbbet a gimnazisták nyújtották, általában egy-másfél oldalt írtak, de olyan is volt, aki két A4-es oldalt teleírt. A legérdekesebb-

beket közülük is a fiúk írták – tartalmilag és formailag egyaránt. Egyikük egy parlamenti, napirenden kívüli felszólalást írt, másikuk miniszterelnökként fogalmazott meg Bokros Lajosnak egy elmarasztaló és egyben elbocsátó levelet, melyben az ország elhagyására is felszólítja. A gimnazisták munkái korrekert fogalmazások voltak, a felmerülő problémákat kifejtették. Erre szép példa az egyik lány munkája, aki a „művelődési miniszter” feladatairól írt: a kulturális élet, a szellemi fejlődés fontosságáról. Idézek fogalmazásából:

„Költőkkel, írókkal járnám az ország falvait és talán közelebb kerül az egyszerű parasztemberekhez is a kultúra. Délutáni beszélgetéseket, esteket szerveznék a művészek társaságában.”

„Az embereket a művészet, a könyvek, a szobrok nem érdeklik ilyen szinten. Szeretném, ha nem így lenne. Belátom, nem egyszerű a művelődési miniszter dolga sem, de vizsgáztalódom azzal, hogy Pest a központ a kultúrában, fiatal egyéniségek bontakozhatnak ki, a mi gyönyörű fővárosunkban.”

Konkrét megoldásokat a gimnazisták közül is kevesen tudtak megfogalmazni. Az ötletes javaslatok, megoldások közül is a legérdekesebb, de egyben legdöbbenetesebb azé a fiúé volt, aki „hadügyminiszterként” kidolgozott egy hadiipar-, katonaságfejlesztő programot. A legpontosabban részletezte, hogy milyen típusú repülőgépeket, fegyvereket kell beszerezni, illetve gyártani. S mindezt mi célból? „Miótán 1-2 évig némit javulna az ország helyzete, lerohannék más országokat. Íme a halállistám:

1. Románia
2. Szlovákia
3. Szerbia
4. Franciaország (kár, hogy túl messze van)

Ezek lerohanását gyorsan el kéne intézni, hogy a NATO vagy ENSZ ne szólhasson közbe.”

„E belső hadsereg legfőbb dolga a cigány etnikum ritkítása lenne.” „Könnyíténék a »hazánkban ragadt« románok, szlovákok helyzetén is, ne kelljen annyit szenvedniük az élettől, persze ezt is a kis hadseregem oldaná meg. Mindezt persze úgy intézném, hogy úgy látsszon, mintha a kormánynak ehhez semmi köze nem lenne.”

Döbbenetek ezek a gondolatok. Erősen kötődik a fasizmus ideológiai alapjához, még abban is hasonlít, hogy a negatív következmények, a felelősség alól a legteljesebb mértékben ki akar bújni. Lerohanni a magyar hadsereggel egy országot, és úgy tenni, mintha az ország aktuális vezetői az egésztől semmit nem tudnának – végig nem gondolt, irreális elképzelés. Ez a fiú tisztában volt az ország pénzügyi problémáival is, de a kérdést a lehető legrövidebb úton zárta le: „ezt a pénzügyminiszter megoldaná”.

Az összes fogalmazásra jellemzőek voltak a leegyszerűsített képzetek, az irreális megoldások. Például: „a cigányok gyűlöletét betiltanám”, „AIDS miatt megszüntetném a szexet”, „beszüntetném az iskolát” stb.

A fogalmazásokban ritkán éreztem indulatokat, erőteljesebb érzelmeket.

A legindulatosabban, lehevesebben megfogalmazott kritikák a Bokros-cso-magnak szóltak, és személyesen Bokros Lajos pénzügyminiszternek. Egy gimnazi-szta fiú fogalmazásából:

„Bokros úrnak!

Menjen nyugdíjba! Szívesen befizetem egy szibériai körútra.

Horn úrnak!
Nagyon hiányzik az űrhajósisakja!”

Kevés politikust neveztek meg név szerint a vizsgálatban részt vevő fiatalok, de Bokros Lajos nevét mindhárom osztály fogalmazásaiban többször, többen említették. A legismertebb, de legellenszenvesebb politikusnak tűnik a fogalmazások alapján, bár személyes, emberi tulajdonságait nem kritizálják, azonban politikai tevékenységét igen erőteljesen. A diákok nemcsak azt akarták, hogy hivataláról mondjon le, hanem felszólították, hagyja el az országot. Azt hiszem, e mögött nem félelem bujkál. Tudják, hogy egyszerű, hétköznapi emberként nem lenne hatalom a kezében. Valószínűleg büntetni akarják a száműzéssel.

Egyetlenegy fogalmazás végén egy kis rajz is található: egy bokrot ábrázol, az egyik szakmunkásképzős lány alkotása. Mellette a következő szöveg (eredetileg idézőjelben!): „A Bokros-csomagot gyökerestől tépném ki és küldeném a szelek szárnyán, melegebb éghajlatra! A Bokros úr nem hülye, csak a politikához nem ért.”

Érdekesnek tartom, mely politikusokat említettek név szerint. A nőruha-varró tagozatos osztályban Bokros Lajoson kívül Horn Gyula és Torgyán József neve bukkant fel, e két utóbbi ugyanazon fogalmazásban: „A parlamentbe lévő összes pufajkást legfőképpen MZ/X-et az öcsit. Horn Gyulát.” (Állítmány nincs. Az előbbi idézet igen jól visszaadja e fogalmazás stílusát és hangulatát, tehát folytatom.) „A Parlamentbe egyedül a Torgyánt becsülöm az legalább kimeri nyitni a csipáját és az igaságról beszélni.”

A gimnazista fiúk írtak Bokros Lajosról, írtak Horn Gyuláról is. Elmarasztaló kritikákat fogalmaztak meg. Említésre került még a Munkáspárt, amit betiltana az egyik gimnazista fiú. Egy másikuk pedig Csurka Istvánt eltiltaná a közéleti szerepléstől. A lányok írásaiban egyedül a pénzügyminiszter neve szerepelt. Sem a szakmunkásképzős, sem a gimnazista lányok nem neveztek meg egyetlen pártot, egyetlen más politikust sem. Ez különösen fontos, ha azt is figyelembe vesszük, hogy másfélszer annyi lány írta meg kérésre a fogalmazást, mint fiú.

Kritikák, problémák és javaslatok

A felvetett problémák, melyekre a tanulók megoldást kerestek, a területek, melyek a kritikák célpontjába kerültek, igen sokfélék, igen változatosak. Hogy elemezni tudjam őket, csoportosítanom kellett témakörök szerint. A továbbiakban így fogok írni róluk, kiemelve az általam érdekesnek tartott részleteket, célzásokat, idézeteket.

Az iskolával kapcsolatos gondolatok, kritikák, ötletek szerepeltek számszerűleg a legtöbbet, legközkedveltebb témaként a Gyermekebarát folyóirathoz beküldött pályamunkákban. Talán természetes is: a fiatalok először az őket nap mint nap személyesen érintő témához nyúltak. Annál megdöbbenőbb volt számomra, hogy az én vizsgálatomban milyen csekély jelentőséget kapott az iskola és általában az oktatásügy témaköre. Kevesen is írtak róla: mind a szakmunkásképzős fiú-, mind a lányosztályban hárman; a gimnazista fiúk közül is hárman (ne feledjük, ez arányait tekintve többnek számít); a gimnazista lányok közül nyolcan(!). Az iskolával kapcsolatosan ők írták a legérdekesebb, egymásnak legellentmondóbb dolgokat. A nyolc közül kiválasztottam hármat, amelyekből idézek:

„Az iskolai tanrenden biztos, hogy változtatnék, mert szerintem nehéz a (bányász), bocs a diák élet. 7 vagy 8 órán keresztül nyúzzák a gyereket, föladnak neki 500 millió házi feladatot és tanulni valót, nehogy legyen egy kis szabadideje bármire is. Este kb. éjfélkor fekszem le és reggel korán kelhetek fel. És a suliban tők fáradt vagyok, mint például most is.”

„Az oktatási miniszterrel bevezetném a rövidebb tanéveket, mondjuk hat hónap lenne a tanév és a maradék hat hónap szünet lenne. Na jó, hajlandó vagyok egyezésekre. A diákoknak tanulniuk kell; és egyébként is, akkor én már nem leszek diák.”

„A diákoknak hat napot kéne iskolába járni, hogy mielőbb a legokosabbak legyenek.”

A fiatalok fogalmazásaiban az iskolával kapcsolatosan valóban az a leggyakoribb elképzelés, hogy a lehető legminimálisabbra kell szorítani az iskolában, illetve tanulással töltendő idő tartamát, egyes diákok azonban mégis ennek ellenkezőjét gondolják, igen határozottan, de kisebbséget alkotva. Sokszor felvetődik még az is, hogy javítani kellene az iskola felszerelését és általában az oktatásügyet – annak részletezésébe, hogy ezt mégis milyen módon, milyen eszközökkel gondolják, senki sem bocsátkozott.

A felsőoktatási intézményekben bevezetett tandíj kérdése külön figyelmet érdemel. Természetesen előre megjósolható volt, hogy ez a téma a szakmunkásképzők számára nem jelentős, mivel nincs lehetőségük a továbbtanulásra. Ellenben a gimnazisták dolgozataiban igen gyakran felvetődött, de csakis egyféle megvilágításban: a tandíj az valami nagyon rossz dolog, amit meg kell szüntetni. Négyen az esélyegyenlőség kérdésével hozták összefüggésbe. Ők azzal indokolták a tandíj eltörlésének szükségességét, hogy a rosszabb anyagi helyzetű családokból származó fiatalok előtt az egyetemek és főiskolák kapui gyakorlatilag bezárulnak. A többiek csak leírták, de nem indokolták vélekedésüket.

A fogalmazásokban a *gazdasággal* kapcsolatos problémákat hangsúlyozták leginkább a fiatalok.

Majdnem mindenki azt jelölte meg a legsúlyosabb gondnak, hogy az árak folyamatos emelkedése nincs összhangban a fizetések nagyságával. Valóban, ez az a kérdés, amely a mai magyar családok többségét igen komolyan érinti. Sok fiatal kiemelte, hogy a legalapvetőbb élelmiszerek árait alacsonyan kellene tartani, hogy mindenki hozzájuthasson tejhez, kenyérhez, ha egyébire nem is telik. Hasonló a helyzet a gyógyszerárral – aránytalanul magasra emelték. Mint írják, ez a probléma kiválóan megoldható lenne úgy, hogy az úgynevezett luxuscikkre még nagyobb állami adókat vetnének ki. A fizetések és az árak emelésének összhangban tartása mellett igen fontosnak mondják majdnem mindannyian a nyugdíjak emelését is. De még ez utóbbinál is nagyobb hangsúllyal, gyakrabban szerepel, hogy „a munkanélkülieknek munkát találnék”, vagyis a munkahelyteremtés fontossága, persze különféle megfogalmazásokban. Ez a téma valószínűleg igen gyakran a családi beszélgetések, esetleg veszekedések középpontjában áll, mivel igen nagy valószínűséggel mindenkinek van egy rokona, ismerőse, aki ezzel a problémával küzd. Mint az osztálynaplóból kitűnt számomra, a vizsgálatban részt vevő diákok szülei között is jelentős számban vannak munkanélküliek. S ne felejtjük el, a munkanélküliség nemcsak anyagi kérdés, hanem egy sor egyéb probléma okozója is lehet, ha például a családfő úgy érzi, nem ő tartja el családját, reggel nincs miért felkelnie, aztán teljesen értelmetlenül telik el az egész napja,

ideges, nem találja helyét stb. – komoly pszichológiai-szociálpszichológiai problémákhoz vezethet a család egészében is. A gazdaság témakörén belül megemlítették, még sokan az adók csökkentésének, az ipar fejlesztésének, a mezőgazdaság támogatásának fontosságát. A privatizáció kérdése egyáltalán nem, az infláció pedig csak két gimnazista fiú dolgozatában szerepelt. Ezek az idegentül hangzó, bár gyakran használatos szavak, úgy látszik, nem jelentenek kézzelfogható, valós problémát számukra, de feltételezem, mindannyian hallották már őket. Az infláció a hétköznapi ember számára valóban úgy jelenik meg, hogy „az árak emelkednek”, s ezt mindannyian komoly, sürgősen megváltoztatandó problémaként észlelték. A fogalmazások egy részében, ha nem is túl hangsúlyosan, de szerepet kapott az ország adósságának kérdése. Különösen a fiúk írtak szívesen erről: szeretnék visszafizetni az ország összes adósságát, hogy ne kelljen törleszteni, hanem minden pénzt befektetésekre költhessünk. De a visszafizetéshez hatalmas összegre lenne szükség, s ez nincs. A lányok csak annyit írtak, hogy „nincs pénz” erre sem, másra sem, ezért „kár álmodozni”.

Igen kellemes meglepetést okozott számomra, hogy a *környezetvédelem* úgy jelent meg az írásokban, mint egy nagy figyelmet igénylő, folyamatosan a legfontosabb problémák egyikeként kezelendő kérdés. Főként a gimnazisták írtak róla szívesen (kb. 50%-uk). Volt, aki az atomrobbantásokat tette kritikája tárgyává, volt, aki csupán az utcai szemetelést. Egyesek az ólommentes benzin fontossága mellett érveltek, mások az autóforgalmat teljesen megszüntetnék, s csak biciklivel és gyalog lehetne közlekedni.

Mindebből látható, reális és irreális elképzelések egyaránt megtalálhatók a fogalmazásokban.

A *szociális intézkedések, a szegénységgel kapcsolatos problémák megoldása* területén is sok, a valóságtól elrugaszkodó elképzeléssel találkozhattam. Például négy szakmunkásképzős lány is írt arról, hogy „minden hajléktalannak lakást adnék”, „minden éhezőnek ételt” stb. Ezek olyan általánosítások, ugyanakkor segítő szándékú felkiáltások voltak, amilyenek akár az amerikai elnökválasztás egyik jelöltjének, akár egy harmadik világbeli diktatúrára törő politikusnak a szájából is elhangozhattak volna.

A fogalmazásokban voltak konkrét, célratoró elképzelések is. Ilyenek voltak például: a nagycsaládosok segítése egy magasabb összegű családi pótlékkal; a beiskolázási segély növelése; több menhely alapítása/építése; az összes árva gyermeket vagy akit szülei eldobtak maguktól egy szerető családnál elhelyezni stb.

Legkevesebbet a nőiruha-varró tagozatos osztály diákjai írtak erről a témáról, de a másik két osztály tanulói a legkülönbözőbb ötleteket vetették fel s taglalták őket – a különböző segélyektől a jótékonykodás fontosságáig.

Főként a fiúk írásaiban kapott nagy szerepet a *közbiztonság* kérdése (ez a téma negyedik helyen szerepelt a Gyermekebarát pályázati eredményeinek listáján). Úgy tűnt számomra, hogy a közbiztonság javításának kérdése érdekes, elgondolkodtató számukra. A rendőrség megerősítése az egyik leggyakrabban hangoztatott javaslat, de hasonlóan célravezető megoldás lehet (vagy még inkább az előző javaslattal együtt) a „bűntények szigorúbb büntetése”. Ezen belül is kiemelték (főként a fiúk) a halálbüntetés „visszahozásának” fontosságát. Egy fiú még azt is leírta, hogy hatékonyság szempontjából az akasztást javasolja. A közbiztonsággal összefüggésben a kábítószerrel kapcsolatos vélekedések is érdekesek. Mint ahogy sokan írták, hogy „a cigi és az alkoholt eltörölném” vagy „beszüntetném”, a kábítószerrel is sokan hasonlóan cselekednének. Bármiféle

magyarázat és indoklás nélkül: csak egyszerűen *ne* létezzenek. Más fiatalok pontosan az ellenkezőjét írták: „a könnyebb drogok használatát engedélyezzék”, vagy „legyen nyilvános a kábítószer használata”. Ehhez hasonlóan a cigarettáról és az alkoholoról is voltak olyan megjegyzések, hogy milyen szívesen és is az, hogy az iskolában csak elbújva, a WC-ben dohányozhatnak, pedig ezzel csak saját egészségüket rombolják, ha rombolják, és ne döntsön más helyettük, ne tiltson, hiszen mindenkinek megvan a szabad akarata. Mindenesetre több ellenérv szerepelt a fogalmazásokban, mint az érte és mellette kardoskodóké.

A *katonaságról*, a *hadiiparról* is egymásnak igen ellentmondó vélemények születtek – szintén elsősorban fiúktól. Az előző fejezetben már idézett fogalmazáson kívül sokan mások is (körülbelül a fiúk egynegyede) lényegesnek tartották hadseregünk modernizálását, fejlesztését. Megint mások éppen az ellenkezője mellett érveltek: „a hadsereg létszámát csökkenteni kell”. Talán ők 15-17 éves fejjel már komolyan gondolnak arra, hogy hamarosan nekik is be kell vonulniuk, és kötelező szolgálatot teljesíteniük.

„Az egészségügyet »felemelném« a porból” – írja egy gimnazista lány. Az *egészségügy* helyzetének javítása gyakran fogalmazott, de elég homályosnak tűnő probléma. Azon túl, hogy a kórházaknak modernebb gyógyító eszközöket, gépeket kellene beszerezni, senki nem bocsátkozott részletekbe. De e kérdés fontossága mindhárom osztály fogalmazásaiban erős hangsúlyt kapott. Talán nem is véletlenül: tizenéves fejjel is sokszor és sok helyen találkozhatunk azzal a gyakran hangoztatott kijelentéssel, hogy egy ország, egy nemzet jövőjét az oktatás-és egészségügyének fejlesztése biztosítja.

Szeretnék még megemlíteni néhány érdekes, egyedülálló kérdést, kijelentést. Mindhárom osztály fogalmazásai között bőven akadt ilyen.

Az egyik szakmunkásképzős lány írásában a *lottó* és a *totó* játékok kritikáját fogalmazta meg. Szerinte csökkenteni kellene a lehetséges nyeremények nagyságát (maximum egymillió forintig), és a megmaradó pénzüsszeget valami hasznos célra, például jótékonykodásra kellene fordítani.

Egy másik szakmunkásképzős lány arról írt felháborodva, hogy egyes utcákban szerinte túrhetetlenül nagy a sár esőben. Egy osztálytársuk pedig a Magyar Televízió műsoráról fogalmazta meg kritikáját: ha ő miniszter lenne, kevesebb reklámat engedélyezne; de ami ennél is fontosabb: a filmeket maximum kétszer ismételhették csak meg (de már az is sok!). A szakmunkásképzős fiúk fogalmazásaiban kevesebb az újszerű, meglepetést okozó téma. Legmelegpőbb talán az volt, amikor egyikük egy igen lényeges, viszonylag gyakran hallható-olvasható témához nyúlt (s ő egyedül a vizsgálatban részt vevő összes fiatal közül): nagyon fontosnak ítélte az '56-os bűnösök előállítását, vagyonuk elkobzását. A gimnazista fiúk közül egy a trianoni döntés felülvizsgálatát tűzné ki célul maga elé, két osztálytársa pedig a határokon túl élő magyarok anyagi és szellemi támogatását, ha miniszterek lehetnének. A gimnazisták közül hatan nagyon fontosnak tartották a „belépést az EK-be, NATO-ba”. Érdekes, hogy az „EK”-t még véletlenül sem nevezte egyikük sem „EU”-nak, hivatalos új nevén. A szakmunkásképzősök fogalmazásaiban ez a kérdés fel sem vetődött. Az idegenforgalom, a turizmus fejlesztésének szükségessége egy gimnazista és egy szakmunkásképzős lány fogalmazásában szerepelt. Ezt azzal indokolták, hogy egyre inkább nyitottnak kell lennünk a nagyvilágra. Az egyik gimnazista lány fogalmazásában volt egy nekem igen tetsző, mosolyra derítő mondat. Ezt idézem szó szerint: főzéshez, sütéshez „zsír helyett az olaj használatát engedélyezném”. Sajnos nem írt erről semmi többet, hogy miért hozná miniszterként ezt a döntést, s mi

módon hajthatná végre. Azt sem említette (szintén sajnos), hogy mely tárca minisztereként érezné a felelősséget ez ügyben. Mindebből világosan kiderül, hogy a fiatalok írásaikban nem öncélú döntések sorozatát fogalmazták meg. Sőt, csupán egyetlen egy fogalmazásban (a szakmunkásképzős fiúosztályból) szerepel az, hogy ha sok pénze lenne, sok mindent vásárolhatna.

Ezek a 15-17 éves fiatalok komolyan végiggondolták a kérdést: melyek azok a problémák, amelyek egy ország, egy nemzet, egy társadalom legmélyén gyökereznek, hazájukon hogyan tudnának segíteni. S ha a betegségekre igazi gyógyszert nem is találtak, de vizsgálat alá vették őket.

A miniszterek és a politika

Ebben a fejezetben a fiataloknak a miniszterekről, a politikáról alkotott képéről szeretnék szólni.

A vizsgálatban részt vevő szakmunkásképzős fiatalok közül egyetlen egy lány képzelte magát szaktárcával rendelkező miniszter helyébe, nevezetesen a pénzügyminiszter feladatairól írt. A többi szakmunkásképzős fiatal vagy miniszterelnökként jelölte meg hivatalát, vagy csak általában írt magáról mint miniszterről, vagy egyáltalán nem nevezte meg sehogy a posztját. Az általuk leírt feladatok, célok, javaslatok is általánosak voltak, a legkülönbözőbb területekről, dimenziókból ragadtak meg résztevékenységeket és megoldandó problémákat.

A gimnazista fiúk és lányok a miniszteri munkát és feladatkört sokkal jobban pontosították. Főként a fiúk szívesen választottak ki maguknak egy szaktárcát, melynek feladataival nagyjából tisztában is voltak. A leggyakrabban előforduló: pénzügyminiszter, hadügyminiszter, külügyminiszter, környezetvédelmi miniszter. Mindemellett ők is, ahogy osztályuk többi tagja is, írtak az „általános” célokról, feladatokról, főként azokról, amelyek a gazdasággal kapcsolatosak (lásd: előző fejezetben). A gimnazisták közül sokan (12-en) miniszterelnökként definiálták magukat a fogalmazásban, tízen pedig sehogyan, illetve megmaradtak a címből vett „miniszter” szónál.

A fiatalok képe a miniszteri munkáról elég zavaros, homályos. Ez különösen a szakmunkásképzősöknél van így: a különböző miniszteri, az államelnöki, és egyéb feladatok nem válnak szét, nem körvonalazódnak a tisztségek. Egyesek mindenhatónak képzelik a politikust (lehetetlen célokhoz vezető lehetetlen utakat megjelölve), mások cselekvési, döntési lehetőségeinek teljes leszűkítésével nem látnak valós hatalmat a kezükben.

A gimnazisták – főként a fiúk – egyértelműen tájékozottabbak voltak, fogalmazásaikból kiderült, hogy érdeklődőbbek is. A lányok óvatosabban fogalmaztak, és kevesebb lelkesedéssel írtak. Ez különösen azért érdekes, mert a szakmunkásképzőbe járó fiatalok esetében pontosan fordított volt a helyzet: a lányok voltak tájékozottabbak, érdeklődőbbek, lelkesebbek, mint a bádogos, illetve villanszerelő tagozatos fiúk. Persze éles határ húzható így is a szakmunkásképzős és a gimnazista lányok fogalmazásai között.

A vizsgálatban részt vevő összes tanuló igen hasonlóan írt a miniszterek munkájáról és díjazásáról. Következzék néhány idézet:

„Aki elvállalja hogy miniszter lesz, annak számolnia kell azzal, hogy általában nem szeretik a minisztereket. Azért nem szeretik, mert nekik rossz az a törvény amit megszavaznak. Az is lehet, hogy az emberek számára tényleg rossz, de hosszú távon kifizetődő. Én ezt nem tudom eldönteni, mert nem nagyon értek a politiká-

hoz, de azt én is tudom, hogy amit a mostani kormány csinál, az nekem jelen pillanatban rossz. Lehet, hogy egy-két éven belül megindul a gazdasági fejlődés Magyarországon, de az is lehet, hogy nem.” (gimnazista fiú)

„Leváltanám a minisztereket, mert mindig ők vannak felháborodva mindenben, pedig tele vannak pénzzel. Nem nekik kéne adni a rengeteg pénzt, hanem a beteg embereknek gyógyulásuk céljából. Ugyanis a miniszterek csak ülnek a parlamentben, mindenben összevesznek és csak dől hozzájuk a pénz. Tulajdonképpen segítenek az országon is, de magukra jobban gondolnak, mint másokra.” (szakmunkásképzős lány)

„Én nem lennék miniszter, mert a minisztereket mindig utálják.” (szakmunkásképzős fiú egyetlen mondatból álló „fogalmazása”)

Az írásokból kibontakozó kép mindig ugyanaz, csak az indoklás – ha van – különböző: nem lennék miniszter, mert az emberek nem szeretik a minisztereket; sok dolga van; túl nagy a felelőssége stb.

A vizsgálatban részt vevő fiataloknak egynegyede hangsúlyozta, hogy semmi esetre sem vállalna miniszteri posztot.

Három gimnazista lány nemcsak nem vállalná, illetve lemondana, hanem egyből az országot is elhagyná – magánemberként is. Ez azért érdekes, mert ők azok, akik semmi reményt, megvalósítható ötletet nem vázoltak fel hazánk jövőjével kapcsolatban. A többiek próbálkoztak; javaslataikat, terveiket célravezetőnek, de nem kizárólagosnak feltüntetve. Többen szabadkoztak, hogy mivel nem értenek a politikához, nemigen tudnak mit írni. De még ha ötleteik, célkitűzéseik jók is, ők attól még nem kerülnek döntéshozó pozícióba. Egyszer majd sok múlik rajtuk, a jövő nemzedékén, ezt éreztették, de egyelőre a jelen helyzet megoldása nem az ő feladatuk.

„Más kérdésekben még nem igazán vagyok érdekelt. De az a véleményem, hogy ezzel a jelenlegi módszerrel úgy 8-9 év múlva majd lehet, hogy ki tudjuk húzni az országot ebből a helyzetből. Itt «csak» az a bökkenő, hogy meglehet, hogy addigra pár ezer ember éhenhal.” (gimnazista lány) Kevesen fogalmaztak ilyen gúnnyal, iróniával az ország helyzetéről. A fogalmazásokat olvasva pedig, a sorok mögött, egyértelműen érezhető volt a fiatalokban élő kilátástalanság az ország problémáival kapcsolatban. Inkább pesszimizmus itatta át az írásokat, mint optimizmus. Az egyik legdöbbenetesebb mondat egy gimnazista fiú tollából született: „A mai világban az igazi megoldást valószínűleg a diktatórikus és nem a demokratikus állam képviseli.”

A fiatalok nem írtak a rendszerváltásról; nem szidták, de nem is sírták vissza a szocialista érárt; nem hozták fel példaképnek a „mesés” Nyugatot. Egyszerűen és tisztán elemezni próbálták az ország helyzetét, a számukra fontosnak tűnő bajokra „gyógyszert” keresve. Politikaképükben a törvényhozás, a társadalomirányítás, és általában az ország élete a demokrácia kereteibe illeszkedik bele. Megkérdőjelezhető, de a többség számára egyértelműen pozitív értékeket hordoz. Számukra hazánk közelmúltja is már történelem.

Megdöbbenő figyelemmel, pontossággal észlelték az ország vezetőire váró nagy feladatokat. A miniszterség nem királyságot, nem végtelen hatalmat, nem rengeteg pénzt jelentett számukra: hanem azt, ami valójában: temérdek súlyos, megoldandó feladat, szűkös anyagi korlátok, nagy felelősség.

Felhívás

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága, az Országos Közoktatási Intézet, a Miskolci Egyetem Neveléstudományi Tanszéke, Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Önkormányzata, Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet a Soros Alapítvány támogatásával

Kényszerpálya vagy modernizáció?

címmel országos közoktatási konferenciát szervez.

A magyar közoktatásban az utóbbi időben jelentős átalakulási folyamat indult el. Az Országgyűlés módosította a közoktatási törvényt, változott a közoktatás finanszírozásának rendje, változóban van a nonprofit szférát érintő szabályozás, megkezdődött az államháztartás reformja.

A változások okairól és azok hatásáról megoszlik a szakmai közvéleménynek, a közoktatási rendszer fenntartóinak és felhasználóinak véleménye. Az egyik fél a változásokat úgy értékeli, azok lehetőséget adnak a közoktatási rendszer korszerűsítésére és hatékonyságának növelésére, a másik fél viszont a pénzügyi kényszer diktálta lépésként értékeli azokat, olyan változásokként, melyek a közoktatás színvonalának romlásához vezetnek.

A konferencia célja, hogy a már megtörtént és az előkészítés alatt álló legfontosabb törvénymódosítások várható hatását különböző szempontokból vizsgálja:

1. Milyen hatása várható az iskolafenntartókra és a közoktatási intézményekre az államháztartásban és az oktatás finanszírozásában bekövetkezett változásoknak?

2. Hogyan érintik a törvénymódosítások a nonprofit szféra közoktatásban betöltött szerepét?

3. Milyen szerepet játszanak a készülő megyei (fővárosi) közoktatás-fejlesztési tervek az iskolaszervezet további alakulásában?

Mindazokat várjuk a konferenciára, akik érdeklődnek a közoktatás előtt álló feladatok megoldási lehetőségei iránt, részt kívánnak venni a vitában és véleményt kívánnak nyilvánítani ezekről a kérdésekről.

A konferencia időpontja: 1996. november 27–28–29.

helyszíne: Lillafüred, Palotaszálló

Jelentkezni lehet 1996. október 30-ig Dr. Vida Józsefné címén. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet, 3534 Miskolc, Andrássy u. 96. Tel.: 46/401–433 Fax: 46/379–588